

Tillaga til þingsályktunar

um undirbúning að stofnun alþjóðlegs björgunarskóla á Íslandi.

Flm.: Bjarkey Olsen Gunnarsdóttir, Orri Páll Jóhannsson,
Eva Dögg Davíðsdóttir, Jódís Skúladóttir, Bjarni Jónsson.

Alþingi ályktar að fela utanríkisráðherra í samvinnu við innviðaráðherra og dómsmálaráðherra að skipa starfshóp til að kanna grundvöll fyrir stofnun alþjóðlegs björgunarskóla á Íslandi, kosti þess og galla. Starfshópurinn skili niðurstöðu sinni til ráðherra eigi síðar en 1. febrúar 2023.

Greinargerð.

Tillaga svipaðs efnis var fyrst flutt á 138. löggjafarþingi (276. mál), síðan á 139. löggjafarþingi (306. mál), 140. löggjafarþingi (144. mál), 141. löggjafarþingi (603. mál) og síðast á 148. löggjafarþingi (404. mál) en var ekki afgreidd. Hún var endurflutt í breyttri mynd á 151. löggjafarþingi (695. mál) og er nú flutt án verulegra breytinga.

Með tillögu þessari er lagt til að skipaður verði starfshópur sem undirbúi stofnun alþjóðlegs björgunarskóla á Íslandi. Eðlilegt er að starfshópurinn skoði sérstaklega hvort efni séu til að reka slíkan skóla undir hatti GRÓ, þekkingarmiðstöðvar þróunarsamvinnu, sem starfar undir merkjum UNESCO.

Á Íslandi er mikil þekking á björgunarmálum, bæði hjá opinberum aðilum og félagsamtökum. Hér á landi eru aðstæður og náttúra sem finnst óvíða í heiminum. Íslenskt björgunarfólk hefur reynslu af björgun úr sjávarháská, er vant að takast á við foráttuveður á landi, snjóflóð, jarðskjálfta, björgun af jökklum, umfangsmiklar leitir á erfiðum landsvæðum o.s.frv. Þá hefur einnig skapast í landinu mikil þekking á viðbrögðum við eldgosum líkt og kom í ljós í tengslum við eldgosin í Eyjafjallajökli og í flóðum tengdum þeim vorið 2010 og sömuleiðis í viðbrögðum við gosi í Grímsvötnum og flóðum á Mýrdalssandi á undanförunum árum. Þá hafa jarðhræringar á Reykjanesi undangengið ár og eldgos í Geldingadölum enn bætt í reynslubanka íslensks björgunarfólks og þannig mætti lengi telja. Af þeim sökum virðast hér vera kjöraðstæður, fyrir ríki með veikar stoðir á þessu sviði, til þess að læra af reynslu Íslendinga og öðlast þar með meiri þekkingu og færni við björgunarstörf.

Þá hafa íslenskar björgunarsveitir tekið þátt í verkefnum erlendis og farið í útköll til hamfarasvæða í útlöndum þar sem sérþekking þeirra hefur verið nýtt, m.a. við rústabjörgun eftir jarðskjálfta og flóð. Má þar nefna framgöngu alþjóðabjörgunarsveitar Slysavarnafélagsins Landsbjargar (ICE-SAR) við björgunarstörf á Haítí fyrir um áratug sem vakti athygli á alþjóðlegum vettvangi.

Slysavarnafélagið Landsbjörg hefur frá árinu 1999 tekið þátt í samræmingarstarfi Sameinuðu þjóðanna og rekið ICE-SAR sem var stofnuð með samkomulagi milli Landsbjargar, utanríkisráðuneytis og dómsmálaráðuneytis. Hægt yrði að byggja á þeirri dýrmætu og viðamiklu þekkingu sem til er og á grundvelli þeirra sambanda sem nú þegar hefur verið stofnað til.

Hér á landi hafa fjórar námsstofnanir sem áður tilheyrðu Háskóla Sameinuðu þjóðanna verið fluttar undir GRÓ, þekkingarmiðstöð þróunarsamvinnu, sem vistuð er í utanríkisráðuneytinu. Þessi breyting varð 1. janúar 2020 og skólarnir starfa nú undir merkjum UNESCO. Í þeim gefst fagfólki frá þróunarríkjum tækifæri til að stunda þjálfunarnám á sviðum þar sem Íslendingar hafa náð miklum árangri á undangengnum áratugum. GRÓ fer nú með yfirstjórn og samræmingarhlutverk í öllum fjórum skólunum.

Hér á landi hefur Jarðhitaskóli Háskóla Sameinuðu þjóðanna starfað síðan árið 1979, lengst af innan Orkustofnunar en er nú hýstur hjá Íslenskum orkurannsóknum, ÍSOR. Á vefsíðu hans segir: „Markmið Jarðhitaskólans er að aðstoða þróunarlönd, þar sem nýtanlegur jarðhiti finnst, við að byggja upp og efla hóp sérfræðinga í jarðhitafræðum, sem geta unnið á hinum ýmsu sérsviðum í rannsóknum á jarðhita og nýtingu hans. Þetta er gert með því að bjóða upp á sérhæfða sex mánaða þjálfun. Þessi þjálfun er opin háskólamenntuðum einstaklingum sem hafa minnst ársreynslu í starfi við jarðhitarannsóknir í heimalandinu.“

Nýlega hefur námið verið útvíkkað með því að bjóða bestu nemendum upp á framhaldsnám til meistaraþráðu í jarðhitavísindum eða jarðhitaverkfræði. Allmargir nemendur hafa þó þegar aflað sér meistaraþráðu og sumir doktorsþráðu áður en þeir koma til náms í Jarðhitaskólanum. Umrædd útvíkkun var gerð í samvinnu við Háskóla Íslands árið 2000. Frá upphafi starfseminnar hafa fleiri en 600 einstaklingar frá yfir 60 löndum stundað nám við skólann. Nemendur hafa að miklu leyti komið frá Asíu og Afríku en einnig Suður-Ameríku og Mið- og Austur-Evrópu, hlutfall kvenna er til þessa 19%. Þar að auki heldur skólinn reglulega námskeið í þróunarlöndum og hafa tæplega 1.700 manns frá 30 þróunarlöndum sótt þau frá því að slíkt námskeiðahald hófst árið 2005. Íslenska ríkið hefur kostað rekstur skólans að mestu leyti.

Þegar Sjávarútvegsskóli Háskóla Sameinuðu þjóðanna hóf göngu sína hér árið 1998 sóttu hann sex nemendur frá Afríku einni. Tólf árum síðar voru þar nítján manns við nám, konur og karlar, frá öllum heimshornum. Einnig styður skólinn nám átta til tíu doktors- og meistaranema hér á landi. Á vefsíðu skólans segir: „Í náminu er lögð áhersla á hagnýta þekkingu og reynslu, og nemendur vinna náðið með íslenskum leiðbeinendum í verkefnavinnu og starfskynningum sem taka rúman helming þeirra sex mánaða sem námið varir. Á hverju ári er boðið upp á sérnám á 3–4 brautum, en sérnámið tekur á bilinu 4–5 mánuði. Skólinn er að mestu leyti fjármagnaður með hluta af framlagi Íslands til þróunarmála. Að auki hafa nokkrir nemendur stundað nám með styrk frá öðrum aðilum.“

Haustið 2009 hóf göngu sína Jafnréttisskólinn (Gender Equality Training Programme), sem er starfræktur á vegum Háskóla Íslands í samstarfi við utanríkisráðuneytið og í tengslum við Öndvegisklasa í jafnréttis- og margbreytileikarannsóknum. Jafnréttisskóli Háskóla Sameinuðu þjóðanna varð hluti af neti skóla Háskóla Sameinuðu þjóðanna hinn 9. maí 2013, en honum var komið á fót sem tilraunaverkefni utanríkisráðuneytisins og Háskóla Íslands í janúar 2009. Jafnréttisskóli Háskóla Sameinuðu þjóðanna vinnur að því að veita sérfræðingum frá þróunarlöndum sem starfa að jafnréttismálum þjálfun á sérsviði sínu og gera þeim betur kleift að vinna að jafnri stöðu karla og kvenna í heimalöndum sínum. Alls hafa 53 nemendur frá fimm löndum útskrifast úr fimm mánaða náminu, þar af 24 frá því að skólinn varð formlega hluti af Háskóla Sameinuðu þjóðanna.

Landgræðsluskólinn varð formlega hluti af neti Háskóla Sameinuðu þjóðanna í febrúar árið 2010 þegar skrifað var undir samstarfssamning þar að lútandi. Skólinn er samstarfsverkefni utanríkisráðuneytisins, Landbúnaðarháskóla Íslands og Landgræðslu ríkisins. Markmið skólans er að veita sérfræðingum frá þróunarlöndum, sem glíma við jarðvegseyðingu, eyðimerkurmyndun og neikvæð áhrif loftslagsbreytinga, þjálfun í landgræðslu og

sjálfbærri nýtingu lands. Frá því að Landgræðsluskólinn hóf störf sem tilraunaverkefni árið 2007 hafa meira en 100 manns frá tólf löndum útskrifast frá skólanum, þar af 84 frá því að skólinn varð formlega hluti af Háskóla Sameinuðu þjóðanna.

Árið 2012 fór fram sameiginleg björgunaræfing við austurströnd Grænlands á grundvelli samnings um leit og björgun frá 2011 og tóku íslenskir viðbragðsaðilar þátt í henni. Samkvæmt skýrslu utanríkisráðherra er nú unnið að því að þróa samstarf við önnur ríki um öryggissamvinnu í nágrenni Íslands. Stofnun alþjóðlegs björgunarskóla gæti orðið mikilvægt innlegg í slíkt samstarf og styrkt stöðu Íslands innan Norðurskautsráðsins enn frekar. Mikilvægi Norðurslóða er sívaxandi, og hlutverk innlendra björgunaraðila mun vafalítið fara vaxandi í því tilliti. Væntingar um að Ísland taki þátt í alþjóðlegu samstarfi á svæðinu með tilliti til björgunarmála hafa þegar risið.

Við nám í alþjóðlegum björgunarskóla mætti leggja áherslu á verklega og bóklega þætti, bæði vettvangsvinnu, þátttöku í raunverulegum aðgerðum á vettvangi, fyrirlestra, verkefnaskil og áætlanagerð. Þá væri einnig hægt að gera ráð fyrir rannsóknar- og þróunarvinnu á sviði björgunarmála.

Við undirbúning og skipulagningu slíks skóla væri rétt að sækjast eftir samvinnu við stofnanir eins og Landhelgisgæsluna, almannavarnadeild ríkislögreglustjóra, Veðurstofuna, sjúkrahúsin og háskólastofnanir auk Landsbjargar og sjómannasamtakanna. Síðast en ekki síst væri með stofnun alþjóðlegs björgunarskóla á Íslandi um að ræða uppbyggilegt framtak til þess að bæta ímynd lands og þjóðar á alþjóðavettvangi og þarft framlag til alþjóðasamstarfs.

Með stofnun alþjóðlegs björgunarskóla mundi störfum fjölga. Bæði yrði um að ræða störf tengd kennslu og umsýslu námsins, en einnig störf tengd rekstri tækjabúnaðar, t.d. báta og björgunarþyrlna. Eðlilegt væri að leita fanga hjá frjálsum félagasamtökum eins og Landsbjörg með rekstur skólans en bakhjarlar hans í stjórnkerfinu gætu verið dómsmálaráðuneytið eða utanríkisráðuneytið. Slíkt réðist af því hvort skólinn tengdist GRÓ eða yrði stakstæð stofnun.